

Ventspilio muziejaus skaitykla: kelionē per

lyvių kaimus. Lielirbē Lielirbē – Yra

Latvijas universiteto lyvių institutas, bendradarbiaudamas su UNESCO Latvijos nacionaline komisija ir Latvijos nacionaliniu kultūros centru, siekdamas populiarinti Latvijos lyvius ir lyvių paveldą Latvijos kultūrinėje erdvėje ir kraštovaizdyje, 2023 m. paskelbė lyvių paveldo metais. Ventspilio muziejus taip pat supažindina su lyvių paveldu ir siūlo vykti į „ekskursijas“, susipažinti su pakrantės lyvių žvejų kaimeliais

Lielirbē – Yra

Pajūrio muziejuje po atviru dangumi iki šiol važinėja Traukinukas, kuris anksčiau lyvių žvejų kaimų žmonėms buvo svarbi susisiekimu priemonė. Ketvirta stotelė, kurioje „išlipsime“, bus

Lielirbē, kurios lyviškas pavadinimas – Yra.

Kaimas išsidėstęs ant Irbės upės kranto, kur ji įteka į jūrą. Pirmą kartą istoriniuose šaltiniuose paminėtas jau 1387 m., anuometinis pavadinimas –*Irwemūnde*.

Kai 1846 m. akademikas Andersas Jūhanas Šegrenas atvyko į ekspediciją lyvių krašte, lyvis Janis Princis, seniūnas, jam papasakojo, kad Lielirbės ir Mazirbės kaimų pavadinimai kilo iš

Samsalos estų žodžio „irv“ (stirna). Samsalos gyventojai Lielirbę vadinę Sūr Irvekilā (Lielais Stirnciems), o Mazirbę – Piški Irvekilā (Mazais Stirnciems).

Labiausiai lyviškas kaimas

Žinoma, kad XVI a. pabaigoje Lierirbėje buvo 15 ūkių. 1835 m. surašymo metu Lielirbėje buvo 9 senieji ūkiai ir 3 girininkų ūkiai.

Labiausiai Lielirbē suklestėjo nepriklausomos Latvijos laikais, kai kaime atsirado daug naujų ūkių. 1939 m. Lielirbėje buvo apie 70 namų, kuriuose gyveno apie 300 gyventojų. XX a. 3 deš. ir 4

deš. Lielirbē buvo ne tik vienas didžiausių lyvių pajūrio kaimų, bet ir vienintelis, kuriame daugiausia gyveno lyviai. Pavyzdžiui, 1935 m. surašymo duomenys rodė, kad Lielirbėje buvo 336 gyventojai, iš kurių 208 (62 %) buvo lyviai, likusieji, žinoma, daugiausia latviai. Beveik ketvirtadalis visų Kuržemės kaimų lyvių gyveno Lielirbėje. Lyvių kalba Lielirbėje buvo vartojama palyginti ilgiau nei kitur. –

Deja, po II pasaulinio karo SSRS okupacijos laikotarpiu kaimo gyvenimas pasikeitė. XX a. pabaigoje kaime nebuvo nė vieno nuolatinio gyventojo. „Jeigu sovietmečiu Lielirbē nebūtų buvusi sunaikinta, šiame kaime ilgiausiai būtų išlikusios šeimos, kuriose vis dar kalbėta lyvių kalba“, – rašė lyvių kultūros tyrinėtoja, kraštotyrininkė Baibos Šuvcanės. –

Buvo uostas, statyti buriniai laivai

XVII amžiaus antrosios pusės žemėlapyje nurodyta, kad Lielirbē yra uostas, priklausantis dvarininkams fon Maideliams. Uostas dar tebetenkino vietos gyventojų poreikius ir XIX a. pabaigoje ir XX a. pradžioje. Per šį laiką vystėsi prekyba su Ryga, Rėveliu (Talinu), Sankt Peterburgu ir kitais miestais, į kuriuos plaukė dideli laivai. Buvo prekiaujama derva, degutu, bulvėmis.

XIX a. pabaigoje burlaiviai buvo statomi visuose Šiaurės Kuržemės lyvių pakrantės kaimuose, bet daugiausia – Lielirbėje.

Kaip pereiti per upę?

Irbės upė kaimą visada dalijo į dvi dalis, kurias patys gyventojai vadino *žemės puse* ir *jūros puse*. Persikeliant per upę senovėje buvo naudojamas plaustas. Tačiau po Pirmojo pasaulinio karo plausto nebeliko. Vokiečių statytas medinis tiltas buvo išlikęs, tačiau jis stovėjo nepalankioje vietoje – viename kaimo gale, todėl kiekvieną pavasarį per upę buvo tiesiamas ilgas medinis lieptas.

1932 m. ant metalinių atramų buvo pastatytas naujas tiltas, skirtas geležinkelių ir vežimų eismui, nes senasis medinis tiltas atgyveno ir tapo nesaugus.

Šiandien vietoj ankstesnio geležinkelio tilto stovi 2020 m. atstatytas pėsčiųjų tiltas, kuris buvo įrengtas įgyvendinant projektą „Šiaurės Kuržemės kultūros, istorijos ir gamtos paveldo išsaugojimas, eksponavimas ir turizmo paslaugų plėtra“, remiamą Europos regioninės plėtros fondo. Viena iš šio projekto dalių yra naujas Pajūrio muziejaus po atviru dangumi pastatas.

Bažnyčios antrasis gyvenimas

Lielirbės baptistų bažnyčia yra vienas iš Ventspilio pajūrio muziejaus po atviru dangumi lankytinų objektų. Bažnyčia, kuri buvo ypač svarbi lyvių ir latvių XIX-XX a. dvasiniam gyvenimui, išgyvena antrąjį gyvenimą. Muziejui ji buvo perduota 2011-2012 m. Pastatas keliavo kelis kartus per savo gyvenimą. Lielirbės bažnyčios pašventinimas įvyko 1913 m. Tačiau prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui Lielirbės tikinčiųjų bendruomenė turėjo palikti maldos namus, nes vokiečių invazijos metu jie buvo nugriauti ir perkelti į pajūrį prie Lielirbės upės, kur virto žuvies perdirbimo cechu. Po karo bendruomenė bažnyčią atstatė, dalį medžiagų panaudodama nugriovus žuvies perdirbimo cechą, dalį įsigijusi. Bažnyčia pastatyta žemėje, kurią kongregacijai skyrė bendruomenės seniūnas, sodybos „Lakšu“ savininkas Janis Andersonas. Namą lielirbiečiai pasistatė savo jėgomis, o 1923 m. jis jau buvo naudojamas bendruomenės. „Ventos Balss“ 1923 m. liepos 6 d. rašė: „Baptistai Joninių dieną šventė savo naujos bažnyčios atidarymą su kalbomis, deklamacijomis, dainomis. Pasirodė Ventspilio baptistų bažnyčios choras, vadovaujamas dirigento J. Valdmanio, kuris dainavo gražias dainas. Buvome supažindinti su vietinės bažnytinės draugijos praeitimi ir dabartimi. Tai jau tretieji maldos namai per daugiau nei dvidešimt metų“. Šiandien Lielirbėje atsirado atminimo ženklas ir medinis kryžius, žymintis vietą, kur iki 2011 m. buvo baptistų bendruomenės maldos namai.

Žinomi žmonės

Lierbėje Didrikio ir Emilijos Blūmų šeimoje gimė lyvių kultūros ir istorijos tyrinėtoja Valda Marija Šuvcanė (1923–2007 m.). „Mano pirmoji kalba buvo lyvių. Bet mes visi, lyviai, buvome dvikalbiai, nes be latvių kalbos nebūtų buvę įmanoma gyventi“, – knygoje „Lyvių kaimas, kurio jau nėra“ rašė V. M. Šuvcanė. Ji ne tik tyrinėjo viską, kas lyvių, išleido knygas ir publikavo straipsnius, bet ir daug metų dainavo Rygos lyvių dainų ansamblyje „*Līvīlist*“. V. M. Šuvcānės pradētus darbus dabar tęšia jos dukra Baiba Šuvcanė.

Lielirbėje gimė ir Martinis Lepstē (1881-1958 m.), kuris nuo 1923 m. iki 1938 m. buvo vienintelis lyvių kalbos mokytojas visose penkiose pakrantės kaimų mokyklose – Mikeltonyje, Lielirbėje, Mazirbėje, Saunagoje ir Kolkoje. Mokytojas arklių kinkiniu kasdien važiuodavo į kitą mokyklą. Pats Lepstē rašė, kad per metus nuvažiuoja apie 4 000 kilometrų.

Tuo baigiame pasakojimą apie Lielirbę ir sakome: „Nēmiz pī!“ (lyviškai – iki pasimatymo!), kviečiame į kitą „ekskursiją“, lankysimės Jauncieme!

Naudota literatūra: Baiba Šuvcāne *Lībiešu krasts* un *Lībiešu krasta stāsti*, Valda Marija Šuvcāne *Lībiešu ciems, kura vairs nav* , Vilis Veldre *Dzīve pie jūras*, interneto tinklavietė: livones.net